

Вияв гендерної асиметрії в сучасному німецькому спонтанному мовленні

Роботу виконано на кафедрі германських і романських мов КНЛУ

У статті висвітлено особливості вимовляння носіїв німецької мови, які належать до однієї вікової групи й не відрізняються за соціальним статусом. Установлено специфіку мелодики, паузації, темпу і ритмічної організації спонтанного німецького мовлення.

Ключові слова: спонтанне мовлення, мовлення чоловіків, мовлення жінок, мелодика, темп, пауза, ритм.

Зінченко О. А. Проявление гендерной асимметрии в современной немецкой спонтанной речи. В статье раскрыты особенности произношения носителей немецкого языка, которые принадлежат к одной возрастной группе и не отличаются по социальному статусу. Определена специфика мелодики, паузации, темпа, ритма спонтанной немецкой речи.

Ключевые слова: спонтанная речь, речь мужчин, речь женщин, мелодика, темп, пауза, ритм.

Zinchenko O. A. Representation of Gender Asymmetry in Contemporary German Spontaneous Speech. The article investigates the main features of pronouncing by native speakers, who are at the same age and are not differ in social life. We determine the peculiarities of melody, pausing, tempo, rhythmical organization spontaneous speech by man and women.

Key words: spontaneous speech, the speech of men, the speech of women, melody, tempo, pause, rhythm.

Постановка наукової проблеми та її значення. Звернення лінгвістичних студій до ідей антропоцентризму передбачає розгляд мовних явищ із позицій самої людини, адже мова не може бути зрозумілою й поясненою поза її творцем і користувачем. Основна функція мови полягає не лише в передачі інформації, а й в орієнтації особистості в її власній когнітивній царині, тому значущість індивідуальних параметрів мовця суттєво посилюється, оскільки ці характеристики визначають вибір тієї чи іншої мовної форми, її варіювання й мовленнєву діяльність загалом. Усне мовлення, що є основним видом спілкування будь-якої людини, залежить від низки екстралінгвальних чинників [6; 9; 10; 12], а також від такої біологічної і соціокультурної характеристики мовця, як стать [1; 3; 7; 8]. Гендерний підхід до вивчення вербальної діяльності визначається соціальним аспектом мови й спрямовується на встановлення взаємозв'язку статі та мови, виявлення спільних і відмінних рис мовлення представників протилежних статей, частотності встановлених властивостей залежно від усталених уявлень про «чоловічність» і «жіночність».

Розгляду різних аспектів прояву гендеру в мові присвячено численні дослідження [3; 4; 7; 8; 11].

Дослідження фонетичних параметрів гендерної комунікації неодноразово поставали предметом багатьох лінгвістичних розвідок, у результаті яких розглянуто специфіку мовленнєвої діяльності чоловіків і жінок на матеріалі багатьох мов [2; 4; 8; 13]. Але отримані дані є недостатніми, оскільки вони характеризують мовлення представників протилежних статей поверхово. Особливо фрагментарно представлено опис модифікацій сегментного та надсегментного рівнів німецької мови, адже свою увагу дослідники здебільшого спрямовували на вивчення одиниць синтаксичного, лексико-семантичного та морфологічного рівнів мови. Лінгвістичні дослідження властивостей просодичної організації усного мовлення чоловіків і жінок здебільшого обмежуються розглядом одного чи декількох параметрів [4; 8], залишаючи поза увагою інші компоненти інтонації (ритм і темп). Тому питання про те, чи відрізняється спонтанне мовлення чоловіків та жінок на надсегментному рівні, залишається багато в чому й нині невирішеним, адже матеріалом більшості лінгвістичних розвідок цього напрямку обиралося або підготовлене мовлення, або не враховувався гендерний чинник, або досліджувалися лише деякі компоненти інтонації. Є ще багато прогалин, заповненню яких деякою мірою слугують результати цієї розвідки.

Отже, **мета** статті – установити й описати фонетичні параметри в усному німецькому спонтанному мовленні чоловіків і жінок.

Для досягнення поставленої мети потрібно розв'язати такі **завдання**: охарактеризувати особливості реалізації та продукування усного мовлення як основного засобу спілкування; розкрити вияв гендерної асиметрії під час тема-рематичного членування непідготовленого мовлення представниками протилежних статей; дослідити реалізацію і взаємодію компонентів інтонації (мелодики, акцентуації, ритму, темпу та паузації) в усному мовленні німців

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Інтонація – загальний спосіб актуалізації мовлення, засіб зв'язку мовлення з комунікативною ситуацією й контекстом висловлення, адже вираження в мовленні того, що вже відомо мовцям із власного досвіду або попереднього контексту (теми, основи висловлення), і того, що повідомляється у висловленні (нового, реми, ядра висловлення), відбувається за рахунок таких фонетичних параметрів, як мелодика, акцентуація, темп та паузи різної тривалості.

Інформаційна архітектоніка сучасного спонтанного мовлення дикторів-німців характеризується трьома можливими способами повідомлення теми й реми, згідно з якими прагматично насичені центри локалізовані на початку, усередині чи наприкінці висловлення [5, 82–92]. Чоловікам і жінкам – носіям німецької мови – притаманно однаковою мірою сповіщати нову інформацію на початку свого висловлення, а вже потім детально пояснювати, уточнювати або більш детально розкривати співрозмовникові щойно висловлену думку. Такий спосіб актуального членування спостерігається здебільшого тоді, коли мовці добре обізнані з обговорюваними темами і відразу готові надати відповідь іншому комунікантові на поставлене запитання. Проте для жінок більш типовим є попереднє пояснення слухачеві того, про що йтиметься далі, а чоловікам – поступова підготовка співрозмовника до сприйняття найважливішого, ключового моменту повідомлення, після чого диктори-чоловіки прагнуть прокоментувати сказане. Зазначений спосіб розподілу висловлень на тему та рему свідчить про те, що чоловіки частіше, ніж жінки, потребують додаткового часу для того, щоб сконцентруватися, подумати й спланувати відповідь на те чи інше запитання.

Просодична організація усного мовлення носіїв німецької мови визначається складною взаємодією таких компонентів інтонації, як мелодика, акцентуація, паузація, ритм і темп, за участю яких здійснюється виділення нової та відомої інформації в спонтанному мовленні. Дикторам-німцям притаманно використовувати контрастні модифікації мелодійного рисунка в прагматично насичених фрагментах тексту, різні види фразового наголосу (логічний, емфатичний), паузи різної тривалості, функціональне вповільнення чи прискорення темпу в тематичних і рематичних частинах висловлень.

Мелодійне оформлення ключових фонетичних слів висловлення найвиразніше спостерігається в усному непідготовленому мовленні жінок, оскільки їм притаманне використання значного підвищення або падіння тону на акцентному ядрі реми, що реалізується в широкому діапазоні зі збільшеним інтервалом і супроводжується прискореною швидкістю зміни частоти основного тону. Різкі перепади мелодики в усному мовленні жінок впливають на характер мелодійного контуру, унаслідок чого мелодійна крива є нерівномірною, більш зрізаною й переривчастою, ніж у мовленні чоловіків. Натомість диктори-чоловіки здебільшого використовують незначне підвищення або падіння тону на складносії фонетичних слів, що містять нову або важливу для спілкування інформацію, тому спонтанне мовлення чоловіків характеризується більш рівномірною, інколи монотонною реалізацією тону на усій ділянці тексту у звуженій зоні. Отже, за рахунок зміни частоти основного тону жінкам удається краще, ніж чоловікам, привернути й сконцентрувати увагу співрозмовників на повідомленні нової, важливої інформації. В усному мовленні жінок частіше, ніж у мовленні чоловіків, спостерігається вживання спадних тонів. Значне падіння тону на наголошеному голосному в поєднанні з подовженням голосного виражає впевненість мовців-жінок у своїх словах, уносить додатковий відтінок значення («у цьому немає сумніву»), що можна передати за допомогою модальних слів «безумовно, звісно, звичайно, відомо, безперечно», тому маємо всі підстави стверджувати, що непідготовлене мовлення дикторів жіночої статі є більш категоричним, рішучим, упевненим, а також емоційним, ніж мовлення дикторів-чоловіків [5, 140–147].

Виділення семантично важливих центрів в усному спонтанному мовленні німців також досягається за рахунок низки логічних та емфатичних наголосів, які здебільшого припадають на фоне-

тичні слова рематичних блоків у спонтанних висловленнях і чоловіків, і жінок. Відповідно, послаблення словесних наголосів притаманне фонетичним словам малоінформативних фрагментів спонтанного мовлення дикторів – носіїв німецької мови.

Ритміка невідготовленого мовлення інформантів характеризується загальною тенденцією до варіативності ритму залежно від обговорюваної теми, а також від уповільнення чи прискорення темпу мовлення [5, 106–119]. Згідно з результатами аудитивного аналізу, дикторам-чоловікам властиво вимовляти більш тривалі за кількістю складів ритмогрупи, ніж дикторам-жінкам, що позначається на довжині міжнаголошених інтервалів в усному мовленні представників протилежних статей. Інтервали між двома сусідніми наголошеними складами визначаються більшою довжиною в мовленні чоловіків. Натомість невідготовлене мовлення жінок характеризується частотнішою акцентуацією, тому ймовірність виділення наголосом найближчого складу зростає саме в спонтанному мовленні жінок, унаслідок чого виникають короткі міжнаголошені інтервали. У мовленні дикторів-жінок простежується закономірність наголошувати склади у висловленні через деяку кількість ненаголошених складів, що сприяє утворенню певної періодичності, стабільної ритмічної організації озвученого тексту, забезпечує цілісність та полегшує сприйняття висловлення. Мовлення дикторів-чоловіків менш ритмічно організоване, адже виділення наголосом складу не завжди відбувається через однакову кількість ненаголошених складів. Отже, отримані результати дають підстави стверджувати, що ритміка усного мовлення чоловіків відрізняється від ритміки невідготовленого мовлення жінок меншим ступенем упорядкованості міжнаголошених інтервалів і більшим відхиленням від середніх показників. Нетривалі інтервали між двома найближчими наголошеними складами й наявність коротких ритмогруп, притаманних мовленню жінок, свідчать про те, що жінкам властиво розмовляти дещо повільніше, ніж чоловікам.

Маркування нової та відомої інформації в сучасному німецькому спонтанному мовленні відбувається також за рахунок варіативності темпу [5, 116–19]. Спостерігається вповільнення темпу мовлення в прагматично насичених частинах усних текстів та прискорення темпу мовлення на малоінформативних фрагментах висловлень чоловіків і жінок. Через зменшення швидкості мовлення й більш чіткої артикуляції комуніканти звертають увагу співрозмовників на важливість змісту певної частини висловлення, полегшують реципієнтам сприйняття, розуміння та запам'ятовування повідомленої інформації. Проте смисл не єдиний чинник, який зумовлює варіативність темпу в усному мовленні чоловіків і жінок. Деякі особливості темпоральної організації невідготовленого мовлення пов'язують із виникненням різноманітних пауз вагання чи хезитації. Зазначені явища позначаються певною мірою на темпоральній організації усного спонтанного мовлення дикторів-німців. Відмінності темпу мовлення не є смислорозрізнавальними, проте вони разом із паузами відіграють велику роль під час спілкування, організовуючи його.

Темпоральна організація невідготовленого мовлення носіїв німецької мови визначається двома аспектами, а саме: швидкістю передачі інформації та швидкістю артикуляції. Швидкість відтворення інформації характеризується дещо більшою варіативністю в усному мовленні жінок, адже кількість і тривалість пауз у спонтанному мовленні дикторів жіночої статі є дещо меншою, порівняно із кількістю й тривалістю пауз у мовленні чоловіків. Натомість швидкість артикуляції визначається більшою варіативністю в невідготовленому мовленні чоловіків, тому що диктори-чоловіки здатні вимовляти більшу кількість складів за одну хвилину. Проте, оскільки отримані результати різняться незначною мірою, то й розбіжності у варіативності темпу спонтанного мовлення представників протилежних статей не є суттєвими. Висловлене твердження також підкріплене статистичним аналізом. Отже, за даними виконаного дослідження вдалося спростувати раніше висловлену лінгвістами упереджену та експериментально не доведену думку про те, що жінкам притаманно говорити швидше за чоловіків, що пояснюється меншою затратою часу жінками на попереднє обмірковування змісту висловлення.

Невід'ємним компонентом невідготовленого мовлення носіїв німецької мови є велика кількість заповнених і незаповнених пауз хезитації або вагання, котрі відображають його щохвилинний, творчий характер. Тривалість зазначених пауз і їхнє розміщення корелюють із темпом й обумовлюють певною мірою формування ритмічного рисунка усного мовлення чоловіків і жінок [5, 120–128].

Використання заповнених пауз хезитацій у німецькому спонтанному мовленні є типовим і для чоловіків, і для жінок. Проте чоловіки використовують заповнені паузи вагання значно частіше, ніж жінки, що свідчить про їхнє підсвідоме намагання вести розмову, не давати перебивати себе та, можливо, є підтвердженням гіпотези щодо несвідомого прагнення чоловіків лідирувати в суспільстві, бути в центрі уваги, мати вплив на оточення.

Представникам протилежних статей притаманно використовувати психологічні паузи, щоб привернути увагу співрозмовника до того, що повідомляється. Кількість зазначених пауз і в мовленні чоловіків, і в мовленні жінок майже однакова, але їхнє розміщення дещо відрізняється. Так, представники чоловічої статі вживають психологічні паузи переважно перед прагматично насиченою частиною висловлення, даючи змогу реципієнтові психологічно налаштуватися на повідомлення, підготуватися до сприйняття важливої інформації. Натомість для жінок більш характерна наявність зазначених пауз після виділеного слова. Оскільки вживання психологічних пауз є типовим для виразного або емоційного мовлення, то мовлення дикторів-чоловіків можна охарактеризувати як більш виразне, а мовлення дикторів-жінок – як більш емоційне [5, 126–128].

Варіативність мелодики, прискорення чи вповільнення темпу мовлення, яке зумовлює послаблення артикуляції, різні типи наголосу можуть впливати на реалізацію голосних фонем у сучасному німецькому спонтанному мовленні, адже функціонування сегментного складу мови визначається інтонаційними параметрами, підпорядковується їм.

Отже, **перспективний напрям подальших досліджень** убачається в комплексному аналізі компонентів інтонації спонтанного мовлення чоловіків і жінок, які також можуть впливати на вимовляння не лише голосних, а й приголосних. Передбачено дослідити реалізацію компонентів інтонації також у текстах різних жанрів.

Список використаної літератури

1. Бакушева Е. М. Социолингвистический анализ речевого поведения мужчин и женщин : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.05 / Бакушева Елена Михайловна. – М., 1995. – 193 с.
2. Вакуленко М. О. Інваріантні акустичні характеристики українських голосних звуків / О. М. Вакуленко // Науковий вісник. Серія : Романо-слов'янський дискурс. – Чернівці, 2009. – Вип. 484. – С. 130–139.
3. Горошко Е. И. Особенности мужского и женского вербального поведения : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Горошко Елена Игоревна. – М., 1996. – 179 с.
4. Земская Е. А. Язык как деятельность. Морфема. Слово. Речь / Земская Е. А. – М. : Яз. славян. культуры, 2004. – 688 с.
5. Зінченко О. А. Фонетичні параметри усного мовлення чоловіків і жінок (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі німецького спонтанного мовлення) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Зінченко Оксана Анатоліївна. – К., 2011. – 252 с.
6. Карасик В. И. Язык социального статуса / В. И. Карасик. – М. : Гнозис, 2002. – 333 с.
7. Кирилина А. В. Гендерные аспекты языка и коммуникации : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.19 / Кирилина Алла Викторовна. – М., 2000. – 369 с.
8. Мартинюк А. П. Конструювання гендеру в англословному дискурсі : монографія / Мартинюк А. П. – Х. : Константа, 2004. – 292 с.
9. Петренко А. Д. Социофонетическая вариативность современного немецкого языка в Германии : монография / А. Д. Петренко. – Киев : Рідна мова, 1998. – 254 с.
10. Сусов И. П. Прагматическая структура высказывания / И. П. Сусов // Языковое общение : единицы и регулятивы : сб. науч. тр. – Калинин : Изд-во Калинин. ун-та, 1985. – С. 7–11.
11. Телия В. Н. Русская фразеология: Семантический, прагматический и лингвокультурный аспекты : монография / Телия В. Н. – М. : Школа ; Яз. рус. культуры, 1996. – 288 с.
12. Швейцер А. Д. Социальная дифференциация английского языка в США / Александр Давидович Швейцер. – М. : Наука, 1983 – 216 с.
13. Sendlmeier Walter F. Seebode Julia. Formantkarten des deutschen Vokalsystems [Електронний ресурс] / Walter F. Sendlmeier. – Режим доступу : http://www.kw.tuberlin.de/fileadmin/a01311100/Formantkarten_des_deutschen_Vokalsystems_01pdf

Статтю подано до редколегії
21.03.2012 р.